

Verdaguer com a exemple en l'elaboració de la llengua catalana

Carles Castellanos i Llorens
Cluj (Romania), 25 d'octubre del 2002

De la mateixa manera que podem dir, sense perill d'error, que el procés de normalització social de la llengua catalana es troba en un estadi inacabat, podem afirmar també que la seva elaboració no ha assolit un ple desenvolupament.

D'entrada convé recordar alguns elements fonamentals d'aquest concepte d'elaboració amb relació a la

que em sembla important de remarcar és que l'èxit respectiu d'aquestes dues intervencions en la llengua fou degut al fet que incidien en un context social en què representaven dotar d'un instrument propi un grup lingüístic que tenia segregada la seva expressió culta per una altra llengua (el llatí i l'espanyol, respectivament, en els dos moments observats).

Monument de Barcelona a Verdaguer (Pg. de St. Joan / Diagonal)

FOTO R.S.

llengua catalana. S'assenyalen habitualment dues fites fonamentals en el desenvolupament històric de la llengua literària catalana en dos moments crucials: l'obra de Ramon Llull en un moment inicial i l'obra de Verdaguer en la Renaixença. En ambdós casos, i per l'acció de les dues personalitats literàries esmentades, la llengua catalana és feta apta per a una expressió rica i precisa, pròpia de les llengües de cultura.

Són dos exemples d'elaboració en la mesura en què, en la seva producció personal, aquests dos autors se serveixen d'un instrument lingüístic que millorava sensiblement la llengua parlada (i escrita) de la seva època. Allò

Aquests casos mostren que l'elaboració lingüística no es pot entendre com un procediment artificial, ideat per uns filòlegs deleirosos de complicar l'expressió lingüística a uns pobres parlants, tal com la demagògia antinormalitzadora ha volgut caracteritzar el fenomen. L'elaboració lingüística guarda sempre una relació directa amb els usos socials, però no tan sols per la consideració de la seva necessària

acceptació per la societat, sinó també en funció del repte col·lectiu que representa l'establiment social d'una llengua estàndard per a la comunitat lingüística en qüestió.

La importància de l'elaboració verdagueriana es pot sintetitzar en una sàvia selecció del corpus que tingué en compte els factors següents:

- 1) Es fonamentava en una *llengua parlada* expressiva i no excessivament interferida. La riquesa expressiva sorgida de la llengua oral era considerable (NOTA 1).
- 2) La seva *tria morfològica* era bàsicament *moderna i supradialectal*. (NOTA 2). Se separava així del català

clàssic antic, adoptant una forma actualitzada sense caure tampoc en el dialectalisme (no se cenyia excessivament a cap dialecte concret).

- 3) Enriqueia el bagatge cultural amb la incorporació de *nombrosos neologismes* que havien de permetre l'*expressió culta*. Malgrat que en aquest aspecte les solucions de Verdaguer no fossin sempre les més adients, cal considerar-lo un dels objectius del seu procés d'elaboració (objectiu inclòs en la pretensió mateixa de fer una obra culta de gran volada) (NOTA 3).

Després de Verdaguer

D'ençà de l'obra de Verdaguer la reforma fabriana ha estat la intervenció que ha influït més directament en l'elaboració de la llengua catalana. Podem dir, en síntesi, que va tenir els efectes següents:

- 1) Establir l'*ortografia* de manera *compatible amb les variants dialectals*.
- 2) Sistematitzar científicament la *creació neològica* d'una manera *congruent* amb les característiques de la llengua.
- 3) Emprendre una seriosa tasca de *depuració lingüística*.
- 4) Sistematitzar la *morfosintaxi*, fonamentant-se en el *català contemporani*. En aquest aspecte la codificació que establí s'aproximava més (per raons sociolingüístiques del moment) al dialecte central que no pas a la morfosintaxi verdagueriana (NOTA 4).

A partir d'aquesta acció de Pompeu Fabra, l'evolució posterior ha seguit les orientacions generals de l'elaboració verdagueriana i les solucions de la reforma fabriana, però amb *algunes desviacions* que caldria remarcar. Vegem-les.

Unes de les desviacions han estat l'*hiperpurisme* i l'*artificiositat*. Aquesta tendència es va desenvolupar sobretot durant la primera meitat del segle XX i tingué una accentuació entre els anys quaranta i els anys seixanta,

durant l'època més dura del règim franquista a l'Estat espanyol (NOTA 5). Es tracta d'una posició que és habitual en períodes en què les llengües en procés de normalització posseeixen encara una escassa projecció social, és a dir, que no poden contrastar en l'ús social l'encert o el desencert de les tries dels seus creadors. Aquesta desviació de tipus purista dificultava l'extensió dels usos socials de la llengua pel fet que prioritzava raonaments filològics per damunt de consideracions referents a l'ús social.

Una altra desviació, sorgida en part com a reacció a l'anterior, ha estat el *populisme* del català-que-ara-es-parla, en la qual s'ha negat, en graus diversos, l'elaboració necessària de la llengua. Ha estat una reacció contra l'hiperpurisme que s'ha fonamentat sovint en l'argument de la recerca de l'adequació de la llengua als diferents usos socials (especialment després del desenvolupament, a finals del segle XX, dels mitjans de comunicació de masses en llengua catalana). La desviació d'aquesta posició radica en el fet de confondre la necessitat de l'adequació de la llengua als usos de masses, amb una *reducció de l'elaboració* i la *permissivitat davant les interferències de la llengua espanyola* (NOTA 6).

Una tercera desviació encara, relacionada amb l'anterior, ha estat la *desorientació en la creació neològica*. Els neologismes s'han elaborat, en un nombre excessiu de casos, per mitjà del calc de la llengua espanyola (NOTA 7).

La reflexió entorn de la petja verdagueriana i fabriana ens hauria de permetre acabar d'una manera coherent l'obra d'elaboració de la llengua catalana. No es tracta d'una empresa insoluble, ja que tan sols cal posar-se en el camí fressat pels il·lustres precursors esmentats i seguit per sectors importants de lingüistes i escriptors.

Això voldria dir tres coses:

1) Elaborar la llengua *tot mantenint el contacte amb la llengua parlada viva*, entenent aquest concepte com el corpus oral existent i susceptible d'ésser activat. S'ha d'evitar, per tant, de caure en l'artificialitat i s'ha de *recórrer a l'expressivitat quotidiana, però sense reduir-la als bagatges pobres i interferits* de les zones en què l'ús de la llengua és més afeblit, tal com es va fer en l'e-

laboració verdagueriana i fabriana (NOTA 8).

2) Redreçar el procés de creació neològica, superant la dependència d'una sola llengua (l'espanyola) i orientant-lo vers unes solucions més congruents amb la llengua catalana i més d'acord amb les solucions més universals (NOTA 9).

3) Prosseguir l'esforç de *selecció morfosintàctica*, tendint a reduir-ne la variabilitat i treballant, en tot cas, per fer la variació existent acceptable arreu del territori (NOTA 10).

Molts dels elements esmentats ja es porten a la pràctica en alguns dels centres d'elaboració de la llengua, però el que es troba a faltar és una coherència

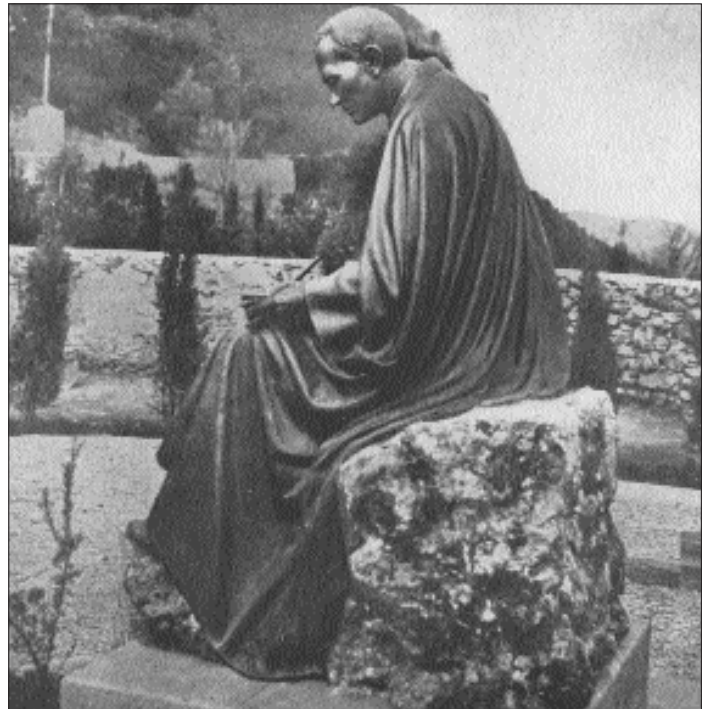
de conjunt i una clara voluntat de seguir d'una manera explícita uns criteris semblants als enunciats.

En l'actual moment de pugna pel ple ús social de la llengua catalana, correspon a la comunitat catalanoparlant de dotar-se d'un instrument flexible i prou elaborat per a abastar tots els àmbits de comunicació i expressió, com també capaç de competir amb les grans llengües de la cultura i de la informació. La reflexió entorn de l'obra de Verdguer hauria de tenir com a conseqüència, segons la meua manera de veure, recuperar la claredat en les orientacions del procés d'elaboració.

És a dir, parafrasejant la invocació a santa Llúcia, gosaríem de proclamar, adreçant-nos especialment als creadors, assessors i normalitzadors lingüístics: «Que Verdguer ens conservi el criteri!»

NOTA 1. Recordarem tan sols alguns exemples del lèxic de *L'Atlàntida* i de *Canigó*, que mostren un recurs més directe a la llengua oral, com els noms i els verbs següents: *còrec, freu, xaragall, abastar, aguaitar, aclucar, congriar, copsar, cuitar, deixondir, esbadellar, glatir,*

haver (en el sentit de «abastar»), *rumbejar*, etc. Molt sovint l'autor recorre a expressions dels oficis tradicionals, inclouent-hi la navegació, com *girar-se de sobrestobre*. Cal considerar també adjectius com *corsecant, delitós, rabent, ferreny*, etc. En alguns casos l'acostament a la llengua oral (del propi dialecte) es pot considerar excessiva contemplada des de la normativa actual, com en el cas dels femenins en *-anta* (*tallantes*) o en les variants d'extensió restringida, com *umple* (en comptes de *omple*), *obirar* (en lloc de *albirar*), *aixís* (en lloc de *així*). En un sentit semblant cal considerar les grafies *aubaga* (*obaga*), *aucell* (*ocell*), *fauç* (*falç*), *ignocència* (*innocència*) i les formes no normatives *mentres* (*mentre*), *atravessar* (*travessar*), etc. En alguns casos la tria té un deix clàssic o pròxim a algun dialecte no central, com

Monument a Verdguer erigit a Montserrat l'any 1931 en ocasió de les Festes Jubilars

en *palm, colp, ferre, avant*, etc.

L'acostament a la llengua oral no és contradit per la utilització d'un cert nombre (sempre reduït) d'acaïsmes o de cultismes, com *testa, oir, regina, sempitern, ensems*. Verdguer manté la força expressiva vinculada a la llengua oral per mitjà de l'ús sovintejat de recursos de sufixació en casos com *cruixid -era, gemeg -or, bonic -oi, esbrina -dís, obira -dora, poncell -am, nua -disses, llisqu -ívola, grogu -ejar, sotraq -ejar*.

D'altra banda, cal assenyalar que els castellanismes, tot i ésser molt vistents, hi són escassos: *hermós, cordillera, tormento, trono, agravi, emplear, menos*, etc.

NOTA 2. Les divergències de la tria de Ver-

daguer envers el català central corresponen en general a formes que es mantenen vives en diferents parlars contemporanis. Entre altres podem observar, en la conjugació del subjuntiu, formes vives com el present en *-e* (*mostre, esbombe, regue, vetlle*) o en *-a* (*diga, plàcia*) i l'imperfet en *-às, -asses*, etc. (*guiàs, dassen*). També cal assenyalar la forma plural de l'imperatiu en *-au* (*siau, bressau*, etc.) o les formes del perfet en *-í* (*pengí, posí*). El demostratiu *eix* també correspon a una forma viva (amb lleus variants: *eixe*) al País Valencià. De la mateixa manera cal considerar el manteniment de la *a* del radical de verbs com «*nadar/nedar*» o «*jaurel/jeure*». Es pot afirmar, doncs, clarament que l'autor no queia en el propi dialectalisme.

NOTA 3. En *L'Atlàntida* hi trobem nombrosos noms de la cultura clàssica grega i llatina: sílfides, harpies, fúries, ciclop, Hèrcules, Júpiter, Homer... En alguns casos, tal com hem observat, l'adaptació dels mots no és establerta de manera adequada, com en els exemples *hèroe* (per *heroi*), *cisne* (per *cigne*), *cadavre* (per *cadàver*), *Calpe* (per *Calp*), *Èfeso* (per *Efes*), *Tiro* (per *Tir*), *Alpes* (per *Alps*), *Rose* (forma provençal, per *Roine*), *topaci* (per *topazi*). De manera semblant utilitza *Criador* en lloc de *Creador*.

NOTA 4. Fabra prioritza les formes del català central com la 1a persona de l'indicatiu present en *-o* i en *-eixo* (*parlo, segueixo*); el subjuntiu present en *-i* (*mostri, digui, parli*); el subjuntiu imperfet en *-és, -essis*, etc. (*parlés, parlessis*, etc.). Dóna carta de naturalesa als pronoms febles en forma reforçada (*em, et, es, el, ens, us, els, en*, etc.). Fabra també té en compte altres variants dialectals, que considera igualment correctes, però prioritza les formes del català central.

NOTA 5. Entre les marques d'hiperpurisme podem considerar l'ús exclusiu de formes de la llengua clàssica que compten amb equivalents de la llengua actual, com *àdhuc* (en lloc de *fins i tot*), *hom* (en lloc de *es*), *trametre* (en lloc de *enviar*), *quelcom* (en lloc de *alguna cosa*), *dempeus* (en lloc de *dret dreta*, etc.). Es tracta d'un petit nombre de marques d'arcaisme o de sofisticació però que han pres un elevat valor simbòlic i representatiu.

També pot ésser un mostra d'hiperpurisme o de sofisticació l'ús excessiu de formes subdialectals en textos estàndard, etc.

NOTA 6. La reducció de l'elaboració es fonamenta principalment en la negació dels mots que són més diferents de

l'espanyol, com *cercar* (al costat de *buscar*) o els exemples de la nota precedent usats abusivament pels hiperpuristes. Aquesta tendència a negar les formes més allunyades de l'espanyol ha portat fins i tot a recomanar que s'evitin mots com *enguany* (substituint pels reduccionistes per *aquest any*) o que es renunciï a recursos estilístics com el de l'adverbi *adés*, elements presents en un nombre important de parlars. La permissivitat envers l'espanyol és marcada per la recomanació de l'ús de mots com *apreci, biombo, caldo, disfrutar, barco, calbo, despedir, nòvio, puesto, vivienda*, etc., reculant en un procés de depuració ja avançat en temps de Fabra.

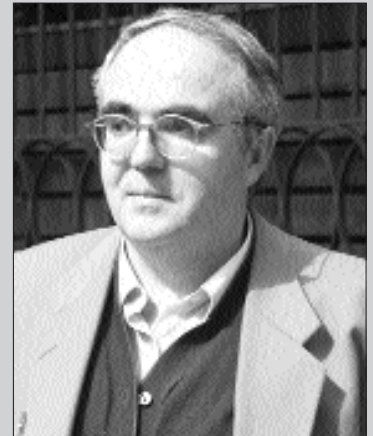
NOTA 7. Són exemples de neologismes creats per un procés de calc de l'espanyol mots com *formigó, cotxe, cangur, billar, condó, billar, arrova* (en correu electrònic), *rotonda*, etc. En alguns casos el calc no és de forma sinó d'ús, que és calcat de l'espanyol, com en doblats del tipus *contaminació/pollució, investigació/recerca, pel·lícula/film, èxit/succés*, etc. Només en uns casos escassos, com *sida* (femení), *barrufet, cerca* (en informàtica), etc., la llengua catalana ha aconseguit, al llarg dels darrers decennis, d'establir parcialment formes de creació interna de manera autònoma envers l'espanyol.

NOTA 8. Verdager fonamenta la seva llengua en la parla de la Plana de Vic. Fabra va sempre més enllà del parlar estrictament barceloní de l'època. Tant l'un com l'altre enriqueixen el seu repertori lexical amb les aportacions de parlars molt diferents.

NOTA 9. Una voluntat de mantenir una identitat lingüística més sòlida hauria evitat *formigó* (i potser hauria preferit una forma més estesa, com *concret* o *betó*) i hauria decantat la preferència cap a *auto* (en lloc de *cotxe*), hauria derivat en *canguru, billard* i *condom* (en lloc de *cangur, billar* i *condó*), hauria creat *ensaimada* o *a cuada*, o bé hauria preferit la forma més estesa d'origen anglosaxó *at* (en lloc de la forma espanyolitzant *arrova*), hauria preferit *distribuidor* (*circular*) o *rodona* (en lloc de *rotonda*), etc.

NOTA 10. El grau d'homogeneïtat actual en aspectes morfosintàctics és força gran. El problema principal és la fragmentació d'aquestes característiques. Cal aconseguir, per mitjà de l'ensenyament i de la unitat de mercat, l'intercanvi normal de materials (llibres, films, etc.) fets en les diferents variants.◆

Novella premiada

Marcel Fité

Ens plau comunicar-vos que ha estat concedit, per unanimitat del jurat, el premi Manel Cerqueda Escaler al nostre col·laborador Marcel Fité. Això va ser durant la XXV Nit Literària Andorrana, el passat dia 7 de novembre. El títol de la novella és *El carrer dels Petons* i fa referència a un carreró que encara existeix actualment i del qual la llegenda romàntica deia que era el lloc des d'on els condemnats s'acomiadaven dels seus familiars. És la història d'un noi del Pirineu que emigra a la Barcelona de 1827. Allà, a més de les arbitrietats, abusos i salvatjades del comte d'Espanya, descobrirà la ciutat, les tensions socials de l'època (liberals i absolutistes) i coneixerà una noia, de la qual s'enamorarà. Per una sèrie de circumstàncies retornarà al Pirineu, on l'agafarà la guerra carlista i coneixerà de primera mà la misteriosa mort del famós comte d'Espanya.◆